

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI

FACULTATEA DE LITERE

ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII FILOLOGICE

**PARTICULARITĂȚI ALE TRADUCERII TEXTELOR
RELIGIOASE ORTODOXE DIN FRANCEZĂ ÎN ROMÂNĂ**

Rezumatul tezei de doctorat

Conducător de doctorat:

Prof. Univ. Dr. habil. Felicia Dumas

Doctorandă:

Ilaș Paula

IAȘI
2021

ANUNȚ

La data de 10.09.2021, ora 10, pe platforma Zoom, domnișoara PAULA ILAȘ, va susține, în ședință publică, teza de doctorat cu titlul PARTICULARITĂȚI ALE TRADUCERII TEXTELOR RELIGIOASE ORTODOXE DIN FRANCEZĂ ÎN ROMÂNĂ, în vederea obținerii titlului științific de doctor în domeniul Filologie.

Linkul ședinței publice este următorul:

<https://us02web.zoom.us/j/88312553308?pwd=ZncyV2FLLzhmVlBVM2NuQkVwaDgxZz09>

(Meeting ID: 883 1255 3308)

(Passcode: 527540)

Comisia de doctorat are următoarea componență:

Președinte:

Prof. univ.dr. Lăcrămioara Petrescu, Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" din Iași

Conducător științific:

Prof. univ. dr. Felicia Dumas, Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" din Iași

Referenți:

Prof. univ. dr. Mariana Neț, Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan-Alexandru Rosetti” din București

Prof. univ. dr. Sonia Berbinschi, Universitatea din București

Conf. univ. dr. Ana-Maria Minuț, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Vă invităm să participați la ședința de susținere a tezei.

Teza poate fi consultată la Biblioteca Facultății de Litere.

CUPRINS

Argument	4
INTRODUCERE.....	7
1. ROLUL TRADUCERILOR RELIGIOASE ÎN CULTURA ROMÂNĂ.....	14
1.1. Etapizare istorică.....	14
1.2. Realizarea transferului lingvistic în traduceri religioase românești din secolele XVI-XVIII – privire de ansamblu.....	21
2. DISCURSUL TRADUCTOLOGIC ȘI MODELE DE TRADUCERE.....	25
2.1. Traducere și traductologie. Încercări de definiție a termenilor.....	25
2.2. Abordările și modelele traducerii.....	29
2.2.1. Abordarea lingvistică.....	29
2.2.1.1. Traducerea și analiza contrastivă a limbilor.....	30
2.2.1.2. Modelele lingvistice ale traducerii: Roman Jakobson, Georges Mounin și Maurice Pergnier.....	38
2.2.1.3. Sociolingvistică și traducere – demersul lui Maurice Pergnier.....	46
2.2.2. Abordarea textuală a traducerii	56
2.2.3. Abordarea comunicațională.....	61
3. TEORII ALE TRADUCERII.....	67
3.1. Teoria interpretativă.....	67
3.2. Teoria acțiunii.....	70
3.3. Teoria <i>skopos</i> -ului.....	71
3.4. Teoria jocului	74
3.5. Teoria polisistemului	75

4. PERSPECTIVA CRITICII TRADUCERILOR.....	80
4.1. Conceptualizarea bermaniană a traducerii	84
5. PROBLEMATICA DISCURSULUI RELIGIOS.....	93
5.1. Distincția <i>text</i> – <i>discurs</i> : delimitări teoretice.....	93
5.2. Text și discurs religios. Definiții.....	97
5.3. Tipuri de discurs religios.....	102
5.4. Discursul religios – discurs specializat.....	104
5.5. Particularități ale discursului religios ortodox în limba franceză.....	108
5.6. Gestionarea ezitărilor în traducere.....	112
6. STUDIUL COMPARATIV AL TRADUCERILOR DE TEXTE RELIGIOASE ORTODOXE DIN FRANCEZĂ ÎN ROMÂNĂ.....	116
6.1. Părintele Arhimandrit Placide Deseille.....	116
6.2. Teologul Jean-Claude Larchet.....	166
CONCLUZII GENERALE.....	211
CORPUS.....	217
BIBLIOGRAFIE.....	219

Dacă ar fi să sintetizăm definițiile date traducerii de-a lungul timpului, am spune că traducerea reprezintă un caz particular de interferență lingvistică, o formă de mediere inter-lingvistică care permite transmiterea de informații între locutori de limbi diferite. Traducerea transmite un mesaj dintr-o limbă sursă într-o limbă țintă. De asemenea, prin traducere înțelegem, în același timp, practica traductivă, activitatea traducătorului și rezultatul acestei activități, adică textul țintă propriu-zis.

În zilele noastre, traducerea joacă un rol din ce în ce mai semnificativ în toate domeniile vieții sociale, traducându-se o varietate foarte mare de texte cu finalități foarte diferite. În accepțiunea de bază, traducerea pune în relație cel puțin două limbi, două culturi și, uneori, două epoci diferite. Fie că vorbim despre texte literare sau specializate, ele presupun un text sursă și unul țintă și, bineînțeles, un traducător care trebuie să stăpânească foarte bine atât limba sursă, cât și cea țintă. Pe lângă cunoștințe lingvistice și specializate (în cazul nostru, al traducerilor de texte religioase creștin-ortodoxe), un traducător competent trebuie să fie capabil să analizeze textul sursă pentru a-l înțelege și a-l traduce corespunzător în limba țintă. În plus, cunoștințele sale enciclopedice și calitățile de bun scriitor nu pot lipsi, pentru că altfel există riscul ca traducerile să fie necorespunzătoare.

De-a lungul timpului, cercetătorii au abordat traducerea din mai multe puncte de vedere, punând astfel bazele diferitelor abordări și teorii ale traducerii (abordări întemeiate pe practică sau pe teoria literară, sau abordări întemeiate pe lingvistică, sociolingvistică, semiotică etc.).

În ceea ce privește traducerile religioase, vom încerca să arătăm că acestea constituie un tip specializat de traducere, cu particularități lingvistice la nivel terminologic, lexical, morfo-sintactic și pragma-stilistic. În funcție de trăsăturile socioculturale ale spațiului geografic și de imaginarul cultural al vorbitorilor limbii care produce acest discurs religios, și traducerile pentru acest tip specializat de text religios creștin-ortodox vor dobândi trăsături particulare specifice.

Vom vedea că problematica acestui tip specializat de traducere are la bază atât o specificitate a conținuturilor religioase pe care le transmite, cât și stăpânirea obligatorie din partea traducătorului a terminologiei religioase creștin-ortodoxe de expresie franceză, a vocabularului religios creștin-ortodox din limba română, precum și a normelor stilistice specifice textelor de acest gen. Aceste constrângeri, profund înrădăcinate în imaginarul cultural și lingvistic al traducătorului și al cititorilor săi, presupun forme discursive cu un anumit grad de invariabilitate culturală și lingvistică, de natură religioasă, pe care traducătorul trebuie să le gestioneze.

Obiective și metodologie

Plecând de la premisa că fiecare traducere poate avea mai multe variante de traducere mai mult sau mai puțin apropiate de textul sursă, ne-am propus să realizăm o analiză comparativă a unor scrieri de teologie ortodoxă aparținând unor personalități marcante din spațiul teologic ortodox francez, și anume Părintele Arhimandrit Placide Deseille și teologul Jean-Claude Larchet, și traducerile lor din limba română, ajutându-ne de instrumentele lingvisticii și ale pragmaticii textuale.

Ne-am propus, pentru început, să stabilim câteva repere metodologice pentru critica traducerii literare, pentru ca apoi, în partea a doua a lucrării, după ce am prezentat specificul și particularitățile discursului religios, să realizăm o analiză comparativă a traducerilor în limba română pentru cărțile care alcătuiesc corpusul nostru de lucru. Am încercat să exploatăm datele oferite de lingvistica textuală și analiza discursului pentru a ne folosi drept jaloane în analiza comparativă a traducerilor religioase, alese pentru acest scop.

Principalele noastre obiective sunt așadar: (i) stabilirea unui cadru teoretic adecvat care să ne ofere instrumentele de analiză, (ii) evidențierea particularităților discursului religios ca tip specializat de discurs și delimitarea problematicii traducerii pentru textele religioase creștin-ortodoxe din franceză în română și (iii) realizarea analizei comparative și critice a traducerilor din corpusul ales cu ajutorul instrumentelor furnizate de lingvistica textuală.

Modelele teoretice pe care le vom analiza aparțin unor reprezentanți de seamă din domeniul traducerii, precum: Jean-Paul Vinay și Jean Darbelnet, Georges Mounin, Maurice Pergnier, Jean Delisle, Katharina Reiss, Eugene Nida. Aceste modele teoretice ne vor oferi reperatele cu privire la mecanismele operației traductive și, prin urmare, ne vor ajuta să înțelegem mai bine problematica traducerii. Am acordat un loc destul de important modelului elaborat de Antoine Berman cu privire la critica traducerii pe considerentul că noțiuni precum *analitica traducerii*, *tendențele deformante* (raționalizarea, clarificarea, extinderea, înobilarea, sărăcirea calitativă și cantitativă, omogenizarea, anihilarea ritmului, a sistematismelor, anihilarea rețelelor de semnificați subiacenți și a rețelelor de limbi vernaculare) vin în completarea instrumentelor cu ajutorul cărora vom realiza analiza comparativă a traducerilor.

Fiecare traducere presupune, mai întâi, o bună înțelegere a textului sursă. Pentru a înțelege bine un text este nevoie să-i surprindem sensul. Aceasta este prima condiție pentru ca demersul traductiv să fie unul reușit. Înainte de a trece la analiza unei traduceri, trebuie să cunoaștem foarte bine atât textul sursă cât și traducerile pe care le vom analiza. Astfel, înainte de a trece la analiza propriu-zisă, este important să parcurgem câteva etape preliminare.

Având în vedere că obiectivul nostru îl reprezintă analiza comparativă și critică a unor traduceri religioase ortodoxe din franceză în română, va trebui să ne informăm cu privire la autorii textelor traduse și asupra operei acestora, adică a temelor religioase specifice pe care le tratează pentru a integra textele corpusului nostru într-un anumit context istoric, cultural și religios.

Apoi, vom realiza analiza comparativă punând în paralel textele din franceză și română (respectiv, textul original din franceză și traducerea acestuia în limba română), încercând să identificăm dificultățile de ordin terminologic, stilistic și semantic din traducere și să evaluăm rezultatele obținute.

Structura tezei de doctorat

Lucrarea este împărțită în 6 mari capitole, care includ o viziune de ansamblu cu privire la evoluția traducerilor religioase în spațiul românesc, o sinteză a celor mai reprezentative teorii și modele ale traducerii din perspectiva problematicii traducerilor religioase, o abordare critică a traducerilor, care ne va servi drept reper în analiza noastră comparativă, o nuanțare cu privire la particularitățile discursului religios și un studiu comparativ al traducerilor religioase ortodoxe din franceză în română, incluse în corpusul nostru de studiu.

Primul capitol cuprinde o viziune diacronică cu privire la traducerile religioase din spațiul românesc și contribuția acestora la formarea limbii române literare. Primele tipărituri în limba română au fost ale cărților de cult, de rugăciune și, nu în ultimul rând, ale Bibliei, care erau, la bază, traduceri din greacă și slavonă, realizate de mari cărturari și ierarhi ai Bisericii noastre, care s-au preocupat de educația laică și religioasă a credincioșilor.

Capitolul al doilea tratează despre discursul traductologic și modelele de traducere propuse de diferite abordări și teorii ale traducerii. Ne-am axat asupra studiilor de traductologie care au avut un impact considerabil asupra evoluțiilor ulterioare din acest domeniu și care au propus o metodă de traducere. Este vorba, în primul rând, de lucrarea lui Jean-Paul Vinay și Jean Darbelnet, *La Stylistique comparée du français et de l'anglais*, publicată în 1958, care propune o teorie a traducerii bazată atât pe structura lingvistică cât și pe psihologia vorbitorilor.

Am continuat cu modelele propuse de Roman Jakobson, Georges Mounin și Maurice Pergnier care se îndreaptă înspre o lingvistică a traducerii, fiecare aducând o contribuție personală în legătură cu acest subiect. Roman Jakobson a considerat traducerea ca un act de comunicare, modelul său dând naștere la teoriile funcționale și culturale din traductologie. Georges Mounin a accentuat interferențele dintre limbi, problema viziunilor asupra lumii și a amintit despre dificultățile și obstacolele lingvistice pe care le presupune traducerea și pe care traducătorul trebuie să le cunoască. Pentru Maurice Pergnier traducerea înseamnă căutarea

echivalențelor între semnele lingvistice în context iar componentele enunțului trebuie analizate făcând apel la cunoștințele extralingvistice care condiționează enunțarea și înțelegerea mesajului.

Am expus, apoi, modelele comunicaționale, axându-ne pe modelul lui Eugene Nida, care așază în centrul preocupărilor sale sensul. Demersul său provoacă o ruptură față de lingvistica comparativă, înlocuind compararea unităților de traducere cu reacția cititorilor din limba țintă. Am continuat cu abordarea textuală a traducerii, studiind modelul de analiză a discursului propus de Jean Delisle, care se concentrează mai ales pe dimensiunea pragmatică a textelor.

Capitolul al treilea l-am dedicat teoriilor traducerii, mai exact teoria interpretării, teoria acțiunii, teoria *skopos*-ului, teoria jocului și teoria polisistemului. Chiar dacă aceste teorii sunt îndreptate cu precădere către traducerea profesională sau interpretariat, ele ne pot oferi piste importante în analiza traducerilor.

Teoria *skopos*-ului ne-a atras cel mai mult atenția pentru că are în vedere textele pragmatice și funcțiile sale în cultura țintă. Potrivit acestei teorii, traducerea are o finalitate bine precizată și un produs final care îi este specific. Fidelitatea și coerența sunt două reguli pe care traducătorul trebuie să le respecte. În funcție de finalitatea sa, textul tradus poate fi identic cu textul sursă (caz în care vorbim despre principiul coerenței) sau poate fi diferit, și atunci avem o adecvare la *skopos*. Cu alte cuvinte, un text tradus poate fi o reproducere fidelă a originalului sau doar o adaptare. Din acest punct de vedere, diferitele traduceri ale aceluiași text pot fi acceptate în funcție de *skopos*-ul pentru care au fost realizate.

În **capitolul al patrulea** am vorbit despre diferitele abordări ale criticii traducerilor, oprindu-ne mai ales asupra concepției bermaniene a traducerii. Se disting două mari direcții referitor la critica traducerilor: o direcție orientată înspre textul sursă, potrivit căreia traducerea trebuie să fie fidelă originalului, iar traducătorul este invizibil, și o direcție orientată înspre textul țintă, care consideră că traducerea este reușită atunci când este acceptată de publicul țintă, iar traducătorul

devine el însuși un autor. În acest sens, Katharina Reiss propune o abordare textuală a calității traducerilor.

Reținem faptul că metoda de critică a traducerilor propusă de Berman pune accentul pe critica productivă pentru că aceasta încurajează retraducerile.

Capitolul al cincilea l-am dedicat problematicii discursului religios și cuprinde observații teoretice cu privire la distincția text-discurs, text și discurs religios, tipuri de discurs religios, definirea discursului religios ca discurs specializat, particularitățile discursului religios ortodox în limba franceză și gestionarea ezitărilor în traducere. Cunoașterea și familiarizarea cu trăsăturile specifice ale acestui tip specializat de discurs ajută traducătorul să înțeleagă și să gestioneze mai bine realitățile lingvistice din cadrul traducerilor de texte religioase ortodoxe.

Capitolul al șaselea reprezintă partea practică a lucrării noastre, în care am analizat corpusul ales, adică o parte din scrierile emblematice ale celor doi mari teologi ortodocși francezi, Părintele Arhimandrit Placide Deseille și Jean-Claude Larchet, însoțite de traducerile acestor lucrări în limba română. După ce am făcut o scurtă prezentare a vieții și activității acestor doi mari autori contemporani, am trecut la analiza fiecărei lucrări în parte, realizând o selecție a fragmentelor ilustrative pentru tematica noastră, și am încercat să evidențiem problemele ridicate de aceste fragmente, eventualele greșeli de traducere, precum și modelele de traducere reușită pentru fragmentele selectate.

În final, am propus câteva concluzii și reflecții personale extrase în urma cercetării teoretice și practice a problematicii lucrării noastre de cercetare, privind particularitățile traducerii de texte religioase ortodoxe din franceză în română. Bineînțeles că aceste observații nu vor epuiza un subiect atât de vast și de bogat precum cel al traducerilor în general, în schimb am încercat să identificăm instrumentele care ne-ar putea ajuta în analiza traducerilor religioase ortodoxe,

pentru ca astfel să oferim repere practice traducătorilor de texte religioase ortodoxe din franceză în română.

Contribuția personală

Considerăm că partea teoretică a lucrării noastre, în care am oferit o sinteză a principalelor teorii ale traducerii, încercând să orientăm aceste puncte de vedere către traducerea de texte religioase ortodoxe și a terminologiei religioase, reprezintă un element de originalitate.

În partea aplicativă am încercat să îmbinăm teoria cu practica, realizând o analiză comparativă și critică a traducerilor în limba română a unor lucrări elocvente pentru teologia ortodoxă de expresie franceză, lucrări aparținând Părintelui Arhimandrit Placide Descille și teologului Jean-Claude Larchet, prin selectarea fragmentelor care ilustrează cel mai bine dificultățile de traducere, dar și soluțiile unor traduceri reușite. În acest fel, propunem traducătorilor de texte religioase din franceză în română un mic ghid al problemelor specifice acestui tip specializat de traducere, care le poate folosi drept reper în activitatea lor, ceea ce constituie o contribuție personală în acest domeniu.

CORPUS

Izvoare primare în limba franceză:

- DESEILLE, Placide, *Propos d'un moine orthodoxe, Entretiens avec Jean-Claude Noyé*, Lethielleux, Groupe DDB, Paris, 2010.
- DESEILLE, Placide, *Certitude de l'invisible, Éléments de doctrine chrétienne selon la Tradition de l'Église Orthodoxe*, Monastère Saint-Antoine-Le-Grand, Monastère de Solan, 2012.
- DESEILLE, Placide, *Le Monachisme orthodoxe, Les principes et la pratique suivi du Typicon (Règle de vie) du Monastère Saint-Antoine-Le-Grand*, Collection Orthodoxie, Éditions du Cerf, Paris, 2013.
- DESEILLE, Placide, *De l'Orient à l'Occident, Orthodoxie et Catholicisme*, Éditions des Syrtes, Genève, 2017.
- LARCHET, Jean-Claude, *Thérapeutique des maladies spirituelles, Une introduction à la tradition ascétique de l'Église Orthodoxe*, sixième édition, « Théologies », Les Éditions du Cerf, Paris, 2000.
- LARCHET, Jean-Claude, *La vie après la mort selon la Tradition orthodoxe*, Les Éditions du Cerf, Paris, 2001.
- LARCHET, Jean-Claude, *La vie liturgique*, Les Éditions du Cerf, Paris, 2016.

Traduceri în limba română:

- DESEILLE, Placide, *Mărturia unui călugăr ortodox, Convorbiri cu Jean-Claude Noyé*, Traducere din limba franceză și prefață de Felicia Dumas, Editura Doxologia, Iași, 2011.
- DESEILLE, Placide, *Credința în Cel Nevăzut, Elemente de doctrină creștină potrivit tradiției Bisericii Ortodoxe*, Traducere din limba franceză și introducere de Felicia Dumas, Editura Doxologia, Iași, 2013.
- DESEILLE, Placide, *Ce este Ortodoxia? – Cateheze pentru adulți –*, Traducere de Liviu Marcel Ungurean, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2004.

- DESEILLE, Placide, *Monahismul ortodox, Principiile de bază și practica, urmat de Tipiconul Mănăstirii „Sfântul Antonie cel Mare” din Franța*, Traducere din limba franceză și introducere de Felicia Dumas, Editura Doxologia, Iași, 2013.
- DESEILLE, Placide, *Din Răsărit în Apus, Ortodoxie și Catholicism*, Traducere din limba franceză și introducere de Felicia Dumas, Editura Doxologia, Iași, 2018.
- DESEILLE, Placide, *Nostalgia Ortodoxiei*, Traducere de Dora Mezdrea, Editura Anastasia, București, 1995.
- LARCHET, Jean-Claude, *Terapeutică bolilor spirituale*, În românește de Marinela Bojin, Editura Sophia, București, 2001.
- LARCHET, Jean-Claude, *Tradiția ortodoxă despre viața de după moarte*, Traducere din limba franceză de Marinela Bojin, Editura Sophia, București, 2006.
- LARCHET, Jean-Claude, *Viața liturgică*, Traducere din limba franceză de Felicia Dumas, Editura Doxologia, Iași, 2017.

BIBLIOGRAFIE

Lucrări de referință

ACHARD, Pierre, *La sociologie du langage*, Presses Universitaires de France (Que sais-je?), Paris, 1993.

ADAM, Jean-Michel, *Les textes: types et prototypes*, Nathan Université, Paris, 1997.

ADAM, Jean-Michel, *Éléments de linguistique textuelle: théorie et pratique de l'analyse textuelle*, Éditions Mardaga, Liège, 1990.

BALLARD, Michel, *De Cicéron à Benjamin, Traducteurs, traductions, réflexions*, Presses Universitaires, Lille, 1995.

BALLARD, Michel (texte reunite), *Qu'est-ce que la traductologie?*, Presses Université, Artois, 2006.

BALLARD, Michel (studii reunite), *La traduction contact de langues et de cultures (2)*, Presses Université, Artois, 2006.

BALLARD, Michel (studii reunite), *La traduction Plurielle*, Presses Universitaires, Lille, 1990.

BELL, Roger T., *Teoria și practica traducerii*, traducere de Cătălina Gazi, Polirom, Iași, 2000.

BERMAN, Antoine, *La traduction et la lettre ou l'Auberge du lointain*, Éditions du Seuil, Paris, 1999.

BERMAN, Antoine, *L'épreuve de l'étranger*, Gallimard, Paris, 1984.

BERMAN, Antoine, *Pour une critique des traductions: John Donne*, Gallimard, Paris, 1995.

****Le bon sens en traduction*, sub conducerea lui Jean-Yves le Dizé și Winibert Segers, Presses Universitaires de Rennes, Rennes, 2013.

BRZOZOWSKI, Jerzy, *Autour de la traduction*, Orizons, Paris, 2015.

CACHIN, Marie-Françoise, *La traduction*, Éditions du Cercle de la Librairie, Paris, 2007.

CATFORD, J.C., *A Linguistic Theory of Translation*, Oxford University Press, London, 1965.

CHARAUDEAU, Patrick, *Grammaire du sens et de l'expression*, Hachette, Paris, 1992.

CHARTIER, Delphine, *Traduction – histoire, théories, pratiques*, Presses Universitaires du Mirail, 2012.

CHESTERMAN, Andrew, *Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory*, John Benjamins Publishing, Amsterdam/Philadelphia, 1997.

CHIVU, Gheorghe, *Civilizație și cultură. Considerații asupra limbajului bisericesc actual*, Editura Academiei Române, București, 1997.

CONSTANTINESCU, Muguraș, *Pour une lecture critique des traductions. Réflexions et pratiques*, L'Harmattan, Paris, 2013.

CONSTANTINESCU, Muguraș, *Pratique de la traduction*, Editura Universității din Suceava, Suceava, 2002.

CONSTANTINESCU, Muguraș, *La traduction entre pratique et théorie*, Editura Universității din Suceava, Suceava, 2005.

COȘERIU, Eugeniu, *Lingvistica textului. O introducere în hermeneutica sensului*, Ediție îngrijită de Jörn Albrecht, Versiune românească și index de Eugen Munteanu și Ana-Maria Prisacaru cu o postfață de Eugen Munteanu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013.

CRISTEA, Teodora, *Stratégies de la traduction*, Editura Fundației „România de mâine”, București, 2000.

CURTIUS, Ernst Robert, *Literatura europeană și Evul Mediu latin*, în românește de Adolf Armbruster, cu o introducere de Al. Duțu, Editura Univers, București, 1970.

DANCETTE, Jeanne, *Parcours de traduction. Étude expérimentale du processus de compréhension*, Presses Universitaires de Lille, Lille, 1995.

DELEANU, Marcu Mihail, *Stilul religios al limbii române literare*, în *Limba și literatura română*, II, Timpul, Reșița, 1997.

DELEANU, Marcu Mihail, *Limбай religios sau stil religios*, în *Philologica Banatica*, Mirton/Amphora, Timișoara, 2013.

DELISLE, Jean, *Analyse du discours comme méthode de traduction*, Éd. de l'Université d'Ottawa, Ottawa, 1980.

DELISLE, Jean, *La traduction raisonnée. Manuel d'initiation à la traduction professionnelle anglais – français*, Presses de l'Université d'Ottawa, Ottawa, 1993.

****Des mots aux actes. Traduire le sacré*, Classiques Garnier, Paris, 2017.

DEVITT, Michael, Kim Sterelny, *Limbaș și realitate. O introducere în filosofia limbajului*, Polirom, Iași, 2000.

****Les Divines Liturgies de St. Jean Chrysostome, de St. Basile le Grand et la Liturgie des Dons Présanctifiés, selon l'usage du Mont Athos*, 2ème édition revue et augmentée, Monastère St.-Antoine-le-Grand et Monastère de Solan, 2016.

DOLLERUP, Cay, *Basics of Translation Studies*, Institutul European, Iași, 2006.

****Le Double en traduction ou l'(impossible?) entre-deux*, vol. 2, Studii reunite de Michaël Mariaule și Corinne Wecksteen, Presses Universitaires Artois, Artois, 2012.

DRAGOȘ, Elena, *Introducere în pragmatică*, Casa Cărții de Știință, Cluj, 2000.

DUMAS, Felicia, *Lexicologie française*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2008.

DUMAS, Felicia, *L'orthodoxie en langue française. Perspectives linguistiques et spirituelles*, Demiurg, Iași, 2009.

DUMAS, Felicia, *Dictionar bilingv de termeni religioși ortodocși româno-francez*, Doxologia, Iași, 2010.

DUMAS, Felicia, *Dictionnaire bilingue de termes religieux orthodoxes français-roumain*, Doxologia, Iași, 2010.

DUMAS, Felicia, *Le religieux: aspects traductologiques*, Universitaria, Craiova, 2014.

DUMAS, Felicia, *Le Discours religieux orthodoxe en langue française, Approche linguistique, traductologique et anthropologique*, Pro Universitaria, București, 2018.

DUMAS, Felicia, *Rencontrer discursivement le divin en langue française; Réflexions et analyses traductologiques, lexicales et sémiologiques*, Editura Pro Universitaria, București, 2019.

ECO, Umberto, *Tratat de semiotică generală*, traducere de Anca Giurescu și Cezar Radu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982.

ECO, Umberto, *Lector in fabula ou coopération interprétative dans les textes narratifs*, Bernard Grasset și Fasquelle (ed.), Paris, 1985.

FOUCAULT, Michel, *Ordinea discursului. Un discurs despre discurs*, Ed. Eurosong & Book, București, 1998.

FROSIN, Constantin, *Techniques et Art de la Traduction*, Editura Fundației Universitare „Dunărea de Jos”, Galați, 2002.

GARNIER, Georges, *Linguistique et traduction, Éléments de systématique verbale comparée du français et de l'anglais*, Caen, Paradigme, Paris, 1985.

GENETTE, Gérard, *Palimpsestes. La littérature au second degré*, Seuil, Paris, 1982.

GHEORGHITĂ, Ilie, *Un veac de la moartea mitropolitului Veniamin Costachi*, Tipografia Sfintei Mănăstiri Neamțu, 1946.

GILE, Daniel, *Ta traduction. La comprendre, l'apprendre*, PUF, Paris, 2005.

GUIA, Sorin, *Discursul religios, Structuri și tipuri*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2014.

GUIDÈRE, Mathieu, *Introduction à la traductologie. Penser la traduction hier, aujourd'hui, demain*, Groupe De Bœck, Bruxelles, 2008.

HAGSTÖM, Anne-Christine, *Un miroir aux alouettes? Stratégies pour la traduction des métaphores, Thèse en langues romanes pour le doctorat ès lettres*, Université d'Uppsala, 2002.

HOUEBINE-GRAVAUD, Anne-Marie, *L'imaginaire linguistique: questions au modèle et applications actuelles*, în *Limbaje și comunicare*, III, Expresie și sens, Junimea, Iași, 1998.

HURTADO ALBIR, Amparo, *La notion de fidélité en traduction*, Didier Érudition, Paris, 1990.

IONESCU, Gelu, *Orizontul traducerii*, Editura Univers, București, 1981.

IONESCU-RUXĂNDIOIU, Liliana, *Conversația: structuri și strategii*, Editura All, București, 1999.

JAKOBSON, Roman, *Essais de linguistique générale*, traducere de Nicolas Ruwet, Éditions de Minuit, Paris, 1963.

JEANRENAUD, Magda, *Universaliile traducerii. Studii de traductologie*, Polirom, Iași, 2006.

JEANRENAUD, Magda, *La Traduction là où tout est pareil et rien n'est semblable*, EST – Samuel Tastet Éditeur, Paris, 2012.

JEANRENAUD, Magda, *Despre etica traducerii. Exerciții practice*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2017.

KOCOUREK, Rostislav, *La langue française de la technique et de la science. Vers une linguistique de la langue savante*, Oscar Brandstetter Wiesbaden, 1991.

KRISTEVA, Irena, *Pour comprendre la traduction*, L'Harmattan, Paris, 2009.

LADMIRAL, Jean-René, *Traduire: théorèmes pour la traduction*, Éditions Gallimard, Paris, 1994.

LAPLACE, Colette, *Théorie du langage et théorie de la traduction: Les concepts clefs de trois auteurs: Kade (Leipzig), Coșeriu (Tübingen), Seleskovitch (Paris)*, Didier Érudition, Paris, 1994.

****La liberté en traduction*, Actes du Colloque International tenu à l'E.S.I.T. les 7, 8 et 9 juin 1990, Réunis par Marianne Lederer et Fortunato Israël, Didier Érudition, Paris, 1991.

LEDERER, Marianne, „Implicite ou explicite”, *Interpréter pour traduire*, 3e éd. revue et corrigée [1ère éd. 1984], Didier Érudition, Paris, 1993.

LEDERER, Marianne, *La traduction aujourd'hui. Le modèle interprétatif*, Lettres Modernes Minard, Paris, 2006.

LEDERER, M. și ISRAËL, F., *La Théorie interprétative de la traduction*, Lettres Modernes Minard, Paris, 2005.

LE TOURNEAU, Dominique, *Les mots du christianisme: catholicisme, protestantisme, orthodoxie*, Fayard, Paris, 2005.

LOOCK, Rudy, *La traductologie de corpus*, Presses Universitaires du Septentrion, Université de Lille, 2016.

LUNGU BADEA, Georgiana, *Teoria culturemelor, teoria traducerii*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2004.

LUNGU BADEA, Georgiana, *Tendențe în cercetarea traductologică*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2005.

LUNGU BADEA, Georgiana, *Un panorama de la traduction roumaine des noms propres (roumain – français)* în Tatiana Milliaressi (éd.), *De la linguistique à la traductologie, Interpréter/traduire*, Presses Universitaires du Septentrion, Université de Lille, 2011.

LUPU, Mihaela, *Perspectives croisées sur la langue française*, Vasiliana 98, Iași, 2017.

MARGOT, J.-Cl., *Traduire sans trahir. La théorie de la traduction et son application aux textes bibliques*, L'Âge d'homme, Lausanne, 1979.

MARTINET, André, *Éléments de linguistique générale*, Colin, Paris, 1960.

MASTACAN, Simina, *Réflexions sur le traduire*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2015.

MESCHONNIC, Henri, *Éthique et politique du traduire*, Verdier, Paris, 2007.

MESCHONNIC, Henri, *Poétique du traduire*, Verdier, Paris, 2012.

MINUȚ, Ana-Maria, *Formarea cuvintelor. Teorie și practică*, Sedcom Libris, Iași, 2005.

MORRIS, Charles, *Signs, Language and Behaviour*, Prentice-Hall, New-York, 1946.

MOUNIN, Georges, *Les problèmes théoriques de la traduction*, Gallimard, Paris, 1963.

MOUNIN, Georges, *Linguistique et traduction*, Dessart et Mardaga, Bruxelles, 1976.

MOUNIN, Georges, *Les Belles Infidèles*, Presses Universitaires de Lille, Lille, 1994, (1953).

MUNDAY, Jeremy, *Introducing Translation Studies. Theories and applications*, Second Edition, London and New York, Routledge, 2008.

MUNTEANU, Eugen, *Lexicologie biblică românească*, Humanitas, București, 2008.

NIDA, Eugene, *Traducerea sensurilor, Traducerea posibilă și imposibilă*, traducere și prefață de Rodica Dimitriu, Iași, Institutul European, 2004.

NORD, Christiane, *Translating as a Purposeful Activity*, St. Jerome Publishing, Manchester, 1997.

ORTEGA Y GASSET, José, *Misère et splendeur de la traduction*, Traducere sub coordonarea lui François Géal, Les Belles Lettres, Paris, 2013.

OUSTINOFF, Michaël, *La traduction*, Presses Universitaires de France, Paris, 2009.

****Passeurs de mots, passeurs d'espoir; lexicologie, terminologie et traduction face au défi de la diversité*, Actes des Huitièmes Journées scientifiques du Réseau de chercheurs lexicologie, terminologie, traduction, Lisbonne, 15-17 octobre 2009.

PEETERS, Jean, *La médiation de l'étranger, une sociolinguistique de la traduction*, Artois Presses Université, Artois, 1999.

PEETERS, Jean, *La traduction. De la théorie à la pratique et retour*, Presses Universitaires, Rennes, 2005.

PERGNIER, Maurice, *Les fondements sociolinguistiques de la traduction*, Les Belles Lettres, Paris, 1993.

PETRESCU, Camelia, *Traducerea între teorie și realizare poetică*, Editura Excelsior, Timișoara, 2000.

PLOSSARD, Freddie, *Lire pour traduire*, Presses Sorbonne Nouvelle, Paris, 2007.

PYM, Anthony, *Pour une éthique du traducteur*, Artois Presses Université, Presses de l'Université d'Ottawa, Arras, 1997.

****Qu'est-ce que la traductologie?*, Studii reunite de Michel Ballard, Artois Presses Université, Artois, 2006.

****Quinzzièmes assises de la traduction littéraire*, Actes Sud, Arles, 1998.

QUITOUT, Michel, MUÑOZ, Julia Sevilla, *Traductologie, proverbes et figements*, L'Harmattan, Paris, 2009.

RAKOVA, Zuzana, *Les théories de la traduction*, Masarykova Univerzita, Brno, 2014.

REISS, Katharina, *La critique des traductions. Ses possibilités et ses limites*, traducere din limba germană de Catherine Bocquet, Artois Presses Université, Artois, 2002.

RICCEUR, Paul, *L'herméneutique à l'école de la phénoménologie*, Éditions Beauchesne, Paris, 1995.

RICCEUR, Paul, *De la text la acțiune*, traducere de Ion Pop, Editura Echinox, Cluj, 1999.

RICCEUR, Paul, *Despre traducere*, traducere și studiu introductiv de Magda Jeanrenaud, Polirom, Iași, 2005.

SĂVULESCU, Silvia, *Retorica și teoria argumentării*, Editura Comunicare.ro, București, 2004.

SCHLEIERMACHER, Friedrich Daniel Ernst, *Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens – Des différentes méthodes du traduire, Sur l'idée leibnizienne, encore inaccomplie, d'une langue philosophique universelle*, traducere din limba germană de Antoine Berman, Éditions du Seuil, Paris, 1999.

SELESKOVITCH, Danica, „Les mécanismes du langage vus à travers la traduction”, *Interpréter pour traduire*, Ed. Didier, Paris, 1983.

SELESKOVITCH, Danica, LEDERER, Marianne, *Interpréter pour traduire*, Les Belles Lettres, Paris, 2014.

SOHAIR, Abul-Hajja El-Shanti, *Analyse du discours et didactique. Les discours des guides touristiques en situation exolingue – Le cas des guides jordaniens*, Université Lumière Lyon 2, Lyon, 2004.

TELEOACĂ, Dana-Luminița, „Conservatorisme et expressivité dans la littérature religieuse. Quelques repères dans la définition d’un style scientifique (didactique) au niveau religieux” în *Biblicum Jassyense*, 3, Centrul de Studii Biblico-Filologice, Iași, 2012, p. 55.

TELEOACĂ, Dana-Luminița, „Repere ale definirii discursului religios ca discurs specializat” în *Text și discurs religios*, III, Secțiunea *Retorica discursului religios*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2011.

TELEOACĂ, Dana-Luminița, *Terminologia religioasă creștină în limba română*, Editura Academiei Române, București, 2005.

TELEOACĂ, Dana-Luminița, *Limbajul bisericesc actual între tradiție și inovație*, Academia Română, București, 2008.

TOURY, Gideon, *Descriptive Translation Studies and beyond*, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 1995.

****Les traces du traducteur*, Actes du colloque international, sub conducerea lui M. Nowotna și A. Moghani, Paris, 2008.

****La Traduction, De la théorie à la pratique et retour*, sub conducerea lui Jean Peeters, Presses Universitaires de Rennes, Rennes, 2005.

****La Traduction-poésie, À Antoine Berman*, sub conducerea lui Martine Broda, Presses Universitaires de Strasbourg, Strasbourg, 1999.

****Traductologie, linguistique et traduction*, Studii reunite de Michel Ballard și Ahmed El Kaladi, Artois Presses Université, Artois, 2003.

****Traduire: un art de la contrainte*, sub conducerea lui N. Dutrait și Ch. Zarembo, Publications de l’Université de Provence, 2010.

****Traduire, transposer, transmettre dans l’Antiquité gréco-romaine*, Texte reunite de B. Bortolussi, M. Keller, S. Minon, L. Sznajder, Éditions Picard, Paris, 2009.

****Translatio: traduire et adapter les Anciens*, Studii reunite de C. Bonnet și F. Bouchet, Classiques Garnier, Paris, 2013.

VĂLCU, Angelica, *Funcționarea discursului specializat*, „Ștefan Lupașcu”, Iași, 2003.

VENUTI, Lawrence, *The translator's invisibility*, London/New York, Routledge, 1995.

VENUTI, Lawrence, *The Translation Studies Reader*, London/New York, Routledge, 2000.

VINAY, Jean-Paul, DALBERNET, Jean, 1977, *Stylistique comparée du français et de l'anglais*, Didier, Paris 1977, (ediția princeps – 1958).

WEISSBORT, Daniel, *Translation – theory and practice: a historical reader*, Oxford University Press, Oxford, 2006.

ZAFIU, Rodica, *Diversitate stilistică în româna actuală*, Editura Universității din București, București, 2001.

Articole

ALBIR, Amparo Hurtado, „Compétence en traduction et formation par compétences” în *TTR* 211, nr. 1, 2008, pp. 17-64.

ALBIR, Amparo Hurtado, „La traduction: classification et éléments d'analyse” în *Meta*, nr. 413, 1996, pp. 366-377.

CHIVU, Gheorghe, „O variantă ignorată a românei literare moderne – limbajul bisericesc”, în *LR*, XLIV, nr. 9-12, 1995, pp. 445-453.

CHIVU, Gheorghe, „Scrisul religios, componentă definitorie a culturii vechi românești”, în *Text și discurs religios*, nr. 4, 2012, pp. 19-35.

DANCETTE, Jeanne, „La faute de sens en traduction”, în *TTR : traduction, terminologie, rédaction*, vol. 2, nr. 2, 1989, pp. 83-102, versiune online: <https://core.ac.uk/download/pdf/59325151.pdf>.

DUMAS, Felicia, „La dimension culturelle dans les traductions de littérature religieuse orthodoxe”, în *Atelier de traduction*, nr. 21, Suceava, Editura Universității Suceava, Suceava, 2014, pp. 179-191.

DUMAS, Felicia, „Le français comme langue liturgique de l'Orthodoxie: l'absence des emprunts à l'anglais” în *Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza”*, Secțiunea III, Lingvistică, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, tomul LVI, 2010, pp. 101-108.

DUMAS, Felicia, „Le traducteur des textes religieux orthodoxes et son autorité” în *Atelier de traduction* nr. 24, Editura Universității Suceava, Suceava, 2015, pp. 79-91.

DUMAS, Felicia, „Marques lexicales d’une identité de l’Orthodoxie d’expression française” în *Synergies Italie*, nr. 7, 2011, pp. 51-60.

DUMAS, Felicia, „Quelques termes orthodoxes en roumain et leurs «possibles» équivalents français” în *Analele Universității „Dunărea de Jos”*, Galați, Fascicula XXIV. *Lexic comun / lexic specializat*, Europlus, Galați, nr. 3, 2010, pp. 46-50.

DUMAS, Felicia, „Traduire un texte roumain de spiritualité orthodoxe en langue française”, în *Atelier de traduction*, Editura Universității Suceava, nr. 9, 2008, pp. 73-89.

GAFTON, Alexandru, „Biblia de la 1688. Aspecte ale traducerii” în *Perspective asupra textului și discursului religios*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2013, pp. 75-102.

GORDON, Octavian, „Metodologia traducerii textelor patristice în limba română – premisele unei traductologii patristice în spațiul românesc” în *Text și discurs religios*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, nr. 3, 2011, pp. 75-83.

MARINESCU, Adrian, „Observații de ordin general privind înțelegerea, traducerea și editarea (modernă) a textului patristic” în *Studii Teologice*, nr. 2, București, 2005.

MAVRODIN, Irina, „Dénotation et conotation dans la traduction du discours religieux” în *Atelier de traduction*, nr. 9, 2008, pp. 33-36.

OBROCEA, Nadia, „Acte de limbaj specifice limbajului religios românesc” în *Analele Universității de Vest, Seria Științe Filologice*, vol. XLV, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2007, pp. 175-180.

OPREA, Otilia Maria, „Traduire Jean-Claude Larchet: la dynamique du transfert du sens et de l’esprit” în *Debating Globalization. Identity, Nation and Dialogue. Section: Language and Discourse*, 2017, pp. 141-153.

PORTARU, Marius, „Natura textului patristic, *regula fidei* a traductologiei patristice” în *Studii Teologice*, nr. 3, București, 2009, pp. 131-175.

REISS, Katharina, „Text types, translation types and translation assessment” în Chesterman Andrew, *Readings in Translation Theory*, Ed. Loimann Kirjapaino Oy, Finland, 1989, pp. 105-109.

CONSTANTINESCU, Mihaela Viorica, Gabriela Stoica, Oana Uță Bărbulescu, *L'inscription de la subjectivité dans le macroacte testamentaire roumain du XVIIe siècle – stéréotypie et innovation*, 2009, disponibil pe www.unibuc.ro/ro/csu2009_ro.

CONSTANTINESCU, Muguraș, „L'exemple de Berman: expérience, réflexion et critique de la (des) traduction(s)” în *Atelier de Traduction*, nr. 4, Editura Universității din Suceava, 2005, pp.75-86.

OBREJA RĂDUCĂNESCU, Daniela, „Discursul religios – discurs specializat”, în *Text și discurs religios*, nr. 3, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2011, pp. 329-334.

ZAFIU, Rodica, *Ethos, pathos și logos în textul prediciei*, în *Text și discurs religios*, nr. 2, 2010, pp. 27-38.

Dicționare

BRANIȘTE, Ene, BRANIȘTE, Ecaterina, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Ed. Diecezană, Caransebeș, 2001.

BRIA, Ion, *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1994.

DUCROT, O., SCHAEFFER, J., *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, traducere de Anca Măgureanu, Viorel Vișan, Marina Păunescu, Editura Babel, București, 1996.

DUMAS, Felicia, *Dicționar bilingv de termeni religioși creștin-ortodocși român-francez și francez-român*, Editura Doxologia, Iași, 2020.

LUNGU BADEA, Georgiana, *Mic dicționar de termeni utilizați în teoria, practica și didactica traducerii*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2012.

McGUCKIN, pr. John Anthony, *Dicționar de teologie patristică*, Traducere din engleză de Dragoș Dâscă și Alin-Bogdan Mihăilescu, Ediție îngrijită de Dragoș Mârșanu, Editura Doxologia, Iași, 2014.

Dicționar Francez-Român, ediția II, Editura Științifică, București, 1972.

Dicționarul Dex: www.dex.ro

Dictionnaire Littré: <http://litre.reverso.net/dictionnaire-francais>

Dictionnaire de l'Académie : <http://atilf.atilf.fr/>

